

## Особливості функціонування лексеми *кров* у текстах українських народних замовлянь

*Світлана Андріївна Шуляк*

*доктор філологічних наук, професор,  
професор кафедри практичного мовознавства,  
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини  
(вул. Садова, 2, Умань, 20300, Україна);  
e-mail: shulyak\_svitlana@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-3669-852X>*

У статті досліджено особливості функціонування лексеми *кров* у текстах українських замовлянь. Визначено домінуючі тематичні групи замовлянь, у яких відображено семантичне наповнення аналізованої лексеми. Кров є невід'ємним елементом замовлянь від пристріту, уроків, більма, вітру, перелогів, вразу, підвію, жовн, рожі, волосу, різачки, бешихи, пропасниці, лихоманки, укусу змії чи гадюки. Інша частина замовлянь спрямована на зупинку крові в людини чи тварин. Розглянуто символічні значення червоної колірної ознаки, її емоційно-експресивний заряд, асоціацію з життєвими силами. Кров у замовляннях зазвичай червоного кольору. У замовляннях крові червоний колір має особливу функцію – підсилити образність і впливовість тексту на людину. Він є постійним епітетом до іменника *кров*, що виник унаслідок сприйняття світу за допомогою зору. У деяких текстах замовлянь лексема *кров* стає репрезентантом загрози, функціуючи у словосполученнях *чорна кров*, *люта кров*, *гаряча кров*. Є замовляння, у яких знаходимо пряме звертання до крові, адже в подібних текстах вона одухотворена, жива. Часто лексема *кров* заміщується номінацією *кривава*, *руда*. Звертання виконують характеристичну функцію, виступають способом організації та співвідносні з усіма висловлюваннями тексту. У замовляннях крові в людей часто фіксуємо образи міфологічних трьох рік: водяної, медяної, кровавої. Християнська лексика переважає в текстах українських народних замовлянь крові: *Господь Бог*, *Пречиста*, *свята Марія*, *пресвята Богородиця*, *Божа мати*, *святий Юрій*, *Ілля*. *Матір Божа* у замовляннях крові наділена надзвичайними можливостями, адже може ключем замкнуте море, що значить зупинити кров; або як зашиває море, так зашиває і рану, щоб кров не йшла. Християнські образи *Божої Матері*, *Бога* функціонують у персоніфікованих звертальних конструкціях наказового характеру. Віддзеркалена в замовляльних текстах магія – своєрідна первісна «наука», спрямована на досягнення прагматичної мети засобами, відповідними до міфологічної картини світу. Спираючись на уявлення про мову як сугестивне явище, визначено реалізацію в текстах українських замовлянь впливової функції мови.

**Ключові слова:** українські замовляння, лексема, кров, текст, лексика, колірні ознаки, символ, впливова функція мови

Вербальна магія (словесна) заснована на замовляннях, вірі у зв'язок слова і дії та передбачає обов'язкове вживання певних традиційних словесних формул [3, с. 286]. Замовляння дуже сильна форма лікування духовного і фізичного, адже поєднує нас підсвідомо з нашими пращурами. Також дійовий вплив замовляння посилюється тим, що він існував практично в кожній культурі і з'явився раніше ніж усі сучасні релігії [11, с. 6].

Мало хто замислюється над тим, що, розмовляючи, ми не тільки передаємо інформацію чи обмінюємося думками, а ще й транслюємо одне одному певний емоційний стан. Усі мольфари, маги та чаклуни дуже добре володіють секретом сили слова й мають розвинутий дух, а це робить їх потужними механізмами, що здатні відчиняти двері до Господа. Щось подібне ми бачимо на свято Водохреще (19 січня). Саме після молитви, звукового коду і через сильний енергетичний простір вода в цей день набуває унікальних властивостей. Їх навіть вивчають вчені. І вони довели, що ця вода змінює свою структуру. Так само мольфари через спеціальні слова в певні дні

можуть жити собою не тільки слова, але й предмети [8, с. 26].

Сугестія становить потужний чинник впливу як на психологічне, так і на біологічне здоров'я, а сакральне слово є важливим елементом народної медицини.

Магічні ритуали сягають своїм корінням у найглибшу язичну давнину. Як у давні часи волхви-відуди лікували від різних недугів, так само лікують і в наш час зіллям і магічними замовляннями [1, с. 7].

Український народ, поневолений після запеклої боротьби сильнішими сусідами, протягом віків мав лише одну зброю, якою стверджував свою самобутність, окремішність та прагнення до власного розвитку – віру і слово; вони, вирішально вплинувши на душу, зберегли його від загибуні [6, с. 5].

Існування замовлянь, клятв та прокльонів зумовлена прагненням людини керувати власним життям, дисциплінувати себе і вберегтися від недоброзичливості тих осіб, що поруч. Психологічна настанова сприймати слово як енергію, а замовляння як певний ритм, що

впорядковує час і простір, виявляється в специфіці поєднання лексем у магичній формулі, використанні фраз, незрозумілих звичайній людині. Замовляння та клятви базувалися на архетипних образах, які мали здійснити метафоричний вплив на ту чи іншу сферу життя людини; виконавець механічно відтворював текст магичних формул, а їх невидима проекція нібито вибудовувала новий сценарій реальності [9, с. 73].

Люди звертаються до природних явищ, які згодом персоніфікувалися в слов'янських Богів. Звертання були також до трав, лісу, неба, вогню, води, дня, ночі і так далі. Навіть в сучасному програмуванні є мови кодування. Так і в язичницьких культурах, щоб не перераховувати всі ставки, калюжі, моря та струмки – є богиня води [8, с. 6].

Крім води у текстах українських замовлянь функціонує кров – речовина, що піддається негативному впливу різних хвороб і потребує термінової допомоги. Кров – особлива рідка тканина червоного кольору, що циркулює в замкнутій кровоносній системі людського або тваринного організму, забезпечуючи живлення його клітин на обмін речовин у ньому [5, с. 255].

В. Войтович зазначає, що кров – осереддя і символ життя, субстанція життєвої сили, оселя душі. Кров має багатогранні ритуально-магічні функції, складає основу найголовніших соціальних інституцій і концептів (кровна рідня, кровна помста, кровний союз, кровна жертва), вона є магичним символом у замовляннях. Символічними заміниками крові (головним чином за кольором) виступають вино, червоні нитки й полотно, калина та ін. [3, с. 255].

При лікуванні чорної хвороби (епілепсії) застосовували кров. Один із способів передбачав накрити хворого чорною хусткою і розрізати йому навхрест мізинець, інший – хворому при першому нападі слід було проколоти мізинець під нігтем і кров'ю зробити знак хреста на чолі. На Волинському Поліссі хворому давали випити або з'їсти з чимось крові крота, але так, щоб він цього не знав; на Східному Поділлі – свіжої крові ягняти. Кров'ю зозулі лікували рак, кров'ю голуба виводили бородавки [3, с. 255].

У народній творчості кров символізує життя; кожен, хто проливав кров навіть мимоволі, має «очищатися», бо він грішний; рештки цих давніх вірувань маємо в багатьох обрядах (зливки, виводини, комора та ін.); відомий вираз *голос крові* означає передусім обурення проти кривди, завданої тому чи іншому родичеві, тому здавна вважають, що вину за пролиття крові можна змити лише кров'ю [4, с. 316].

У замовляннях кров – буйна, червона, але може бути чорна, люта; буває не лише людською, а й трав'яною і водяною. Це означає, що люди, очевидно, зближували кров з усяким

«соком життя». Вона пов'язана з «червоним» царством-антисвітом, чорним каменем-алтарем, тобто з найбільш священними символами. Цілоком логічним є зв'язок крові-живоносиці з Сонцем-життєдавцем: «Де Сонце ходить, там кров знімається; де Сонце заходить, там кров запікається». Проте кров у замовляннях не несе життєтворчої функції безпосередньо [3, с. 255].

Набагато більше в замовляннях ідеться про кров, пущену зброєю, запалену, кров, що тече з ран. Кров у край важлива й дорогоцінна, але завжди з'являється у тривожному, лиховісному і смертоносному контексті. Цим вона протиставляється мирній і спокійній воді, зате зближується з загрозливим вогнем [3, с. 256].

Об'єктом нашого дослідження стали тексти українських народних замовлянь, які на сьогодні потребують додаткового вивчення.

Предметом дослідження є особливості вербалізації лексеми **кров** у текстах українських народних замовлянь.

Мета пропонованої розвідки – дослідити сутність лексеми **кров** у текстах українських народних замовлянь.

Досягнення поставленої мети стає можливим за умови виконання таких завдань: вивчити особливості функціонування лексеми **кров** у текстах українських замовлянь; визначити домінантні тематичні групи замовлянь, в яких відображене семантичне наповнення досліджуваної лексеми; розглянути символічні значення червоної колірної ознаки, її емоційно-експресивний заряд; проаналізувати заміщення лексеми **кров** номінацією кривава, руда; розглянути християнську лексику, міфочисла, флоролексеми у текстах українських замовлянь; визначити реалізацію у текстах українських замовлянь впливової функції мови.

Приклади подаємо в тих формах, у яких вони трапляються в досліджуваних текстах українських замовлянь.

Кров у замовляннях піддається негативному впливу хвороб, точніше, в ній хвороба й перебуває. Часто такі замовляння супроводжуються обрядами, як-от: *У череп'яну миску наливають воду, туди кладуть навхрест палички з хатнього віника. Тримаючи миску над головою, вливають туди розтопленій віск і замовляють: «Виходь всяка болість із людини / З кості, з жил, із суглобів, / З крові, з шпигу»* [11, с. 9].

У замовляннях від пристріту шляхом формули вигнання відбувається «випровадження» вище згаданої хвороби на очерета, на болота, туди, де люди не ходять тощо. Дієслова не сушити, не розливати, не в'ялити підкреслюють речовинну символіку лексеми кров: *Пристріт, пристрітище, з чого ти став – чи ти з очей, чи ти з праці, чи ти з вітру, чи ти з сонця, чи ти парубочий, чи ти дівочий, чи ти волячий, чи ти конячий, чи ти гусячий, чи ти курячий? Иди собі на очерета, на болота, туди, де люди не ходять, собаки не брешуть, кури не співають, – тут тобі не бувати, народженному, хрищеному рабомолитвенному (на*

ім'я) жовтої кости не ломати, білого тіла не в'ялити, **червоної крові** не сушити [2, с. 47]; Тут йому не спать, / жовтих кісток не ломать, / (Парасчиного) м'яса не м'ять, / **червоної крові** не розливають [2, с. 51]; Тут тобі не будуть, жовтої крові не ламать, білого тіла не сушать, **червоної криви** не в'ялять [2, с. 52].

На відміну від замовляння пристриту, у замовлянні від хвороби на кшталт: *Я тебе вимовляю, / Я тебе висилаю / На чорне море. / На чорному морі / Чорний чоловік сидить, / Чорний вогонь горить, / Чорна виделка, чорна тарілка, / Чорний ніж, чорна печінка, / Туди я тебе висилаю, / Щоб ти там колов, / Щоб ти там ламав, / Щоб ти там шмигав, / Червону кров хлебтав, / Жовту кость ламав, / Біле тіло труждав* [2, с. 48–49] недуга висилається у вигадане місце, де саме і може червону кров хлебтати.

Звернемо увагу на те, що червоний є постійним епітетом до іменника **кров**, що виник внаслідок сприйняття світу за допомогою зору. Червоний – колір крові й вогню; червоний колір використовується при замовляннях, має властивість протидіяти злим чарам; при лікуванні від укусу змії знахарка прикривала місце, куди вкусила змія, червоною ганчіркою [3, с. 474].

Зазначимо, що червоний колір крові присутній майже у всіх замовляннях від хвороб, як-от від уроків: «Уроки, урочища, чоловічі й жоночі, дитячі, вам, уроки, урочища, у раба Божого (...) не стояти, жовтої кості не ламати, **червоної крові** не пити, серця його не нудити, білого тіла не сушити; вам їти на мха, на темні луга, на густі очерета, на сухі ліса!» [2, с. 59].

А от у замовлянні від більма на колір крові вказує червоний колір одного з хортів: *Їхав Юрій на білом коню, біли губи, біли зуби, сам білий, в біле одягся, білим підперезався, веде за собою три хорти: один білий, другий сірий, третій червоний. Білий більмо злиже, сірий сльозу, а червоний кров* [2, с. 271], або псів: *Їхав святий Юрій на білім коні, на золотім креслі. За ним бігло три псоті: біла, чорна й червона. Чорний землю глотав, червоний – кров сосав, білий більмо лизав, а святий Юрій скочив на вулій, з улія на відро – та й злізло більмо* [2, с. 136].

Червона колірна ознака несе емоційно-експресивний заряд та надає тексту замовляння особливих відтінків у замовляннях від укусу змії: *Пішли вони з зубами, з ротами по опухи від жовтої кості, від білого тіла, від червоної крові* [2, с. 282] чи гадюки: *Прийшов я до тебе, змія, кропіння, Бога прохати і твої милости: сталася мні шкода в коня (снідога) (чи в кобили, чи в вола, чи в корови, якої шерсти, точно назвати), жовтої кості, в червоної крові, в рижом м'ясі, в вороній шерсти* [2, с. 291].

Червона кров функціонує у замовляння хвороби вітру: *Тут тобі не місце, ти вже нагулявся, набував, червоної крові* насмоктав, жовтого тіла нав'ялив, білої кості наломив [1, с. 304]; від перелогів: *Летів переліт через попів двір та сів на воротах в червоних чоботях. Тут тобі не будуть, жовтої кості не ломать, білого тіла не сушать, червоної криви* не в'ялять [2, с. 96]; від вразу: *Враз-вразице, Боже-поможице, стань собі як враз, стань собі на містечку, на зеленому престолочку, де матка породжала, а бабка на містечку постановляла. Тут тобі не стояти, жовтої кості не ламати, червоної крові* не смоктати, молитвенної, народженної (на ім'я) [2, с. 105]; від підвію: *Щоб тут тобі червоної крові* не спивати, синих жил не потягати, жовтої кості не ламати [2, с. 148]; від жовн: *Вийдіть, жовни, де ви єсть: / З серця, з печінок, / З м'яса, з кісток; / Наверх вийдіть і замріть. / Тут вам не бувати, / Тут вам не гуляти, / Червоної крові* не пити, / Жовтої кості не ломити, / І м'яса не в'ялити [2, с. 156]; від рожі: *Рожонько паняночко! Уже ти білого тіла накрутила, жовтої кості наламала, червоної крові* напила, синих жил насала [2, с. 159]; замовляння волосу: *Волосний-волосниче! На своє місце Бог тебе кличе, на нове містечко, на золоте кріселечко, тут тобі не стояти, жовтої кості не ламати, червоної крові* не пити, білого тіла не сушити [2, с. 173].

Крім червоної крові зустрічаємо кров чорну, як-от: *Під сонцем, під жорстоким і під лісом, під чорним, під високим, там стоїть верба; під тією вербою сімсот коренев, і на тій вербі сімсот канатов, і на тих канатах сидить цар Хан і цариця Ханиця; і прошу я царя хана і царицю Ханицю, і властников їх, і да допоможите, і вимете три зуби лихих з рижого коня з раба Божого, з **крові чорної**, з кості жовтої, з шерсти рижої!* [2, с. 288]. Зміна постійного епітета червоний на чорний вказує на те, що від укусу змії кров «зіпсувалася», стала чорною. Чорну кров зустрічаємо у замовлянні при різачці: *З білої кості, / З чорної крові / Визивала, / Викликала, / На море посилала...* [2, с. 112]. Спостерігаємо у подібних текстах замовлянь традиційне трактування чорної барви, яке пов'язане з негативними явищами, наприклад, хворобою.

Цікаво, що у замовлянні від вразу спостерігаємо словосполучення **люта кров**, наприклад: *На синьому морі лютий змії реве. «Чого ти, лютий зміє, ревеши?» – «Бо нема мені чим моїх діток годувати». – Іди ти, лютий зміє, до (...) в двір, візьми від раба Божого (...) молитвованого, хрещеного, миром мированого люту кров і будеш мати чим діток своїх годувати* [2, с. 108].

А в замовлянні від більма актуальним є **гаряча кров**: *І я ізгоняю більмо от хрещеного раба Божого (...), виговорюю з костей, з моцею, з тісних плечей, з синих печеней, із буйної голови, з чутких ушей, із щирого живота, із ретивого серця, з **горячої крові**, з жовтих костей, з солодкого мозку: у раба Божого (...) сльоза із ока і більмо із ока* [2, с. 137].

Віднаходимо замовляння, в яких лексема **кров** функціонує без постійного епітета червона, як-от при різачці: «Прийшла я до вас, отці небесні, жалітьесь своєю болізнію. Скажіть ви мені, що то за жінки виходять простоволосі з окіян-моря? Вони виходять знуцатись над народом, ссати **кров** із жил, з пожил, з білого тіла, кості пилити, печінку точити, як тії чорнії черви» [2, с. 111]; замовляння хворих зубів: Зуби замовляю, зуби усмиряю, **кров** і кість зубову замовляю. Господа на поміч благаю і місяця ридаючого на поміч благаю [2, с. 119]; шептання від більма, крові й перелогів: Їхав Юрій на білім коні золотим мостом, підпірався золотим хостом, а за ним бігло три пси: один від більма, другий від **крові**, третій від перелогів. Годі вам, пси, каміння лизати, йдіть до раби Божої (назва тієї особи) більма лизати, **кров** спивати, перелогів шептати [2, с. 133]; Господу Богу помолюся, Матері поклонюся, усім печерським, усім силам небесним, станьте у помочи! На Осіяньській горі стояло три воли. Один сірий, другий – білий, третій – чорний. Білий лизнув більмо – злизнув, сірий лизнув **кров** – злизнув, чорний лизнув всі болісті, зняв, копитом ихнув, більмо зопхнув. Тьфу, тьфу, тьфу. Як рябої шерсті, червоної крові, з буйної голови. З сладкого мозку... а скотина народжена, молитвена [2, с. 140]; від бишихи: Ми тебе, бишиху, ціпами розмолотимо, граблями розгребемо, лопатами розкидаєм, а мітлами розметем, тут тобі на рабі Божому не бути, тіла не рвати і не сушити, кости не ламати, **крови** не пити [2, с. 161].

Для замовлянь від пропасниці, трясці, лихоманки, лихорадки характерний тісний взаємозв'язок із обрядом: ...Під тим коренем копит-ключ; / Той ключ усю землю одмикає. / Всі немоці одбирає. / Одбири ти, копит-ключ, болість / У раба (або раби) Божого. Сю молитву треба читать три-дев'ять раз над хворим в укритім од других місці. Якщо болість у дитини, то треба, щоб мати проколола собі палець на правій руці й намалювала **кров'ю** хрест, мазнувши по лобі, бороді й щоках [2, с. 65–66].

У замовляннях на суд словосполучення відро крові надає тексту переконливості: Іду я на суд: сонце в лице, місяць в плече. / Зорею підпережуся – нікого не боюся. / Вхоплю в суд. / В суді чотири стіни і всі чотири німі. / Стоїть стіл. / На столі відро **крові**. / За столом чотири судді. / Хто мене неправильно буде судити, / Той цю **кров** буде їсти й пити [2, с. 309].

Серед текстів замовлянь на суд віднаходимо словосполучення хрестова кров: Іду я на суд дорогою битою, кам'яною. / Прийшов до кам'яного двора. / Посеред кам'яного двора / Камінний стіл стоїть. / За кам'яним столом / Кам'яний пан сидить. / Перед ним Хрестове тіло і **кров** стоїть. / Як він не може Хрестового тіла в рот брати, / Хрестової

**крові** напитися, / Так щоб він не міг на нас, хрещених, / Очі завертати, зубами скреготати, / Так не міг карати лихим, / А тільки добром [2, с. 309–310].

У замовлянні від даремного звинувачення в суді функціонує фразеологізм пити кров, як-от: Треба спочатку проговорити: «Вірую во єдиного Бога...». Ой на морі, на на окіяні, на острові, на Буяні, стоїть дуб, а на тім дубу стоять три стовпи дубовіє і на тіх стовпах білі білокаменні палати, а в тіх палатах стоять столи тесовіє, позастилані, а за тими столами сидять судді, а хто ж буде мене у цім суді судити, то той буде із мене **кров** пити. Я цей суд опровергаю, заключаю і замикаю в сімдесят ключів залізних і в окіян-море, під білоріз-камінь ключі закидаю, а хто ж тії ключі достане, то той мені, рабі Божій (такій-то чи такому-то), в цім суді супротивником стане [2, с. 327], вказуючи на знуцання та кривду [7, с. 504].

Інша частина замовлянь спрямована на зупинку крові. Переважно у таких текстах кров зупиняють у сірого коня, як-от: Вийду на круту гору, стану і гляну на ясну зорю. На тій горі стоять три дуби, за тими дубами стоять столи, позастилані килимами, за тими столами сидять пани рядами. Один диржить рукавицю, другий – патирицю, а третій держить дубину – скот сірий позаняти і **кров** розганяти [2, с. 269]; Ішов красний пан, ніс води збан, пан повалився, збан розбився, вода розлилася, у сірого коня **кров** унялася. Текло три ріки під калиновий міст: перва водяна, друга молочна, третя кровава; я водяну ізоп'ю, а молочну споживу, а кроваву іспиню, із сірого коня **кров** ізгону [2, с. 270].

У замовляннях крові у людей часто зустрічаємо образи міфологічних трьох рік, наприклад: На камені, на острові, / На Осіяньській горі бігло три ріки: / Одна водяна, друга медяна, третя **кровава**, / Я водяну виплю, а медяну вип'ю, / а **кровавою** **кров** замовлю [2, с. 71]; Йшли ліки через три ріки і лози рубали, і рожу саджали, [вона] не прийнялась і **кров** унялась. Пускали водяную, пускали молошную і **крівавую**, замовляю і порубану, прибитую і порізану; своїм духом обіймаю, святого Бога упоминаю, святого Миколая Чудотворця; так же я сеї **крові** не пускаю, так же я греблю гачу, і денно, і полуденно, і нічну, і зурочную, і місячну; чоловік з духом, а Бог з поміччю [2, с. 93].

У замовляннях крові образ кам'яного колодязя поряд з іншими елементами тексту утворюють позалогічний світ, як-от: Йшла кам'яна баба з кам'яною дійницею на кам'яну гору кам'яних корів доїть. З молока масла наробила та до рани приложила, щоб з раба (чи то з рабині – ім'я того, кому шепче) **кров** застигла [2, с. 74]; На Осіяньській горі там стояв колодязь камінний; туди йшла дівка камінна, камінні й відра, камінний коромисел, камінна вона вся; коли вона відтіля води принесе, тоді з рожденного, нахрещеного раба Божого (...) **кров** потече [2, с. 75]; Йшла костяна баба з кам'яної гори, з кам'яною дійницею до костяної корови. Коли

з кам'яної корови молоко потече, тоді раба Божого **кров** потече [2, с. 85].

У замовляннях крові часто трапляється число два (два брати): *Господу Богу помолюся, / святій пречистій поклонюся, / прошу усіх святих / на допомогу, на порятунок. / І прошу Божої Мати поблагословити, / Ганні **кров** замовити. / Два брати січуться, рубаються, / сестра Уляна **кров** замовляла: / – Стій, **кров**, зупинись, не йди, / бо тобі так буде, як тій молодиці, / що в неділю до обіда хліб пекла. / Хліб печеться, а **кров** замовляється, / од огню одкидається. / Не я сама замовляю, / замовляє Божжа мати, / а я словом. Сам Бог з помочу [2, с. 80]; На синьому морі стоїть білий камінь. На тім камені два брати січуться, великі рани завдають – і **кров** не йде. Стій, **кров**, як кіл (дубовий). Ой у морі, на камені, там сиділи три пречисті. Билися, рубалися – і **кров** не йшла [2, с. 81] та три (три брати): *На синьому морі, на білому камені, там рубалися три брати. Ішла сестра Уляна **кров** замовляти. Як замовляла – молитву шептала: «**Кров** не йди, не течи, нехай з того **кров** тече, хто в п'ятницю плаття золить, а в неділю хліб пече». Коли замовляла, то братів прохала: «Брати мої рідні, не проливайте **крові** червоної, бо **кров** іти перестане, а п'ятниця й неділя цотижня настане» [2, с. 89].**

Невід'ємним елементом замовлянь крові є флоролексема рожа. Неокресленість, «універсальність» цієї назви («ружею», «рожею» називають троянду, шипшину, мальву, іноді – руту, порівн. «червона рута»), а також атрибут, червоний колір, вказують на основне символічне значення цієї квіткі [10, с. 239]. Ця квітка зазвичай асоціюється з кров'ю: *Ішло три каліки через три ріки. / Божжа цариця рожу садила. / Рожжа не зійшла, **кров** не пішла / Хрещеному, рожденому (такому-то) [2, с. 79]; Святий Оврам землю орав, / Святая Марія рожу садила, / Щоб ця рожжа ни зійшла, / Щоб з меї рани **кров** ни йшла. / Іде Ісус Христос, / Несе баранця, / С цього баранця / Знімем руно, / Моїї рани / Заткнем джерело. / На морі три анголи – / Іден січе, другі' рубає, / Треті' **кров** замувляє [2, с. 87]; Їхав Ісус Христос на сивому коні, посіяв він рожу, поставив сторожу. Щоб тая рожжа не зійшла, щоб ця **кров** не пішла [2, с. 84]; Там на горі тури орали, красну рожу сіяли; красна рожжа не зійшла; там стояла дівка; коло синього моря безребра овечка стояла; (край) червоного моря червоний камінь лежить. Де сонце ходить, там **кров** зникається; де сонце заходить, там **кров** запикається [2, с. 84]; Сіяла баба на камені рожу. Як та рожжа зійде, тоді (називати на ім'я, як звуть того, що уріжеться) у того **кров** піде [2, с. 72]; Кузьма й Дем'ян, Божий коваль, / поїхали руту сіять. / Рута не зійшла. / Посіклись і порубались. / (Ім'я) у народженого **кров** не пішла [2, с. 76].*

Поширеним в замовляннях є образ пречистої діви Марії, Божої Матері, пресвятої Богородиці. Вини шиють, зашивають криваві рани: *На морі, на окіяні, на острові, на обояні стоїть церков; а в тій церкві стоїть престол, за престолом сидить пречистая діва Марія, шиє вона шовком **кріваву** рану; шовку не стало й **кров** перестала (тричі) [2, с. 90]; Шила Божжа Мати киян-море / золотою голкою, шовковою ниткою, /у раби Божої (...) рану зашивала, **кров** замовляла. / Рану зашила і **кров** зупинила [2, с. 92]; Отче наш... Сиділа пресвятая Богородиця на синім морі, на білм камені. Шила, вишивала, ниточка урвалася, (ім'я) новонародженій, молитвенній **кров** унялась [2, с. 83].*

Для замовлянь крові характерні тексти з формулою застереження коли – тоді, наприклад: *Ішла костяна баба з кам'яної гори, / З камяною дійницею до кам'яної корови. / Коли з кам'яної корови потече молоко, / Тоді з раба Божого **кров** потече [2, с. 91].*

Форма звертання до крові в наказовому способі характерна для текстів замовлянь на кшталт: *Їхав стар дід на карім коні. / Ти, діду, устань; а ти, **кров**, іти перестань [2, с. 90]; Ішов камінний чоловік / Через камінний міст / І ніс камінний ціпок, / Та й спотикнувся на тиць, – / І ти, **кров**, стань каменем тиць [2, с. 91].*

Часто лексема **кров** заміщується номінацією кривава, руда, наприклад: *Бігло три річки: одна водяна, друга смоляна, третя **кривава**. І кажу тобі: стань **кривава**, а як не станеш, то буде тобі тее, як тому чоловікові, що в неділю до служби Божої в гаї дрова рубає; як тій жінці, що в неділю на городі до служби Божої моркву копає [2, с. 95]; Їхало три брати: Петро, Павло і святий Гурій, ще йде сам Господь на сивій кобилі. Бог кобилу мечем січе, **кров** не тече – так і ти, **руда**, не йди [2, с. 94]; Їхали три брати: Петро, Павло і святий Гурій. Ще йде і сам Господь на сивій кобилі. Бог кобилу мечем поганяє, а **кров** не тече. Та й ти, **руда**, не йди, запикайся, **кров**, заговоруйся... Я тебе замовляю не своїми духами, а Господніми науками [2, с. 95]; Їхав чоловік старий, під ним кінь карий, по рослинах, по дорогах, по притонах, по містах. Ти, мати **руда**, жильная, жилистая, тіленая, зупинись, назад повернись. Старий чоловік тебе збирає, на покій зігріває. Коли коню його води не стане, так щоб і тебе, **руда** мати, не бувало [2, с. 88].*

Отже, кров є невід'ємним елементом замовлянь від пристріту, уроків, більма, вітру, перелогів, вразу, підвію, жовн, рожі, волосу, різачки, бешихи, пропасниці, лихоманки, укусу змії чи гадюки. Інша частина замовлянь спрямована на зупинку крові у людини чи тварин. Кров у замовляннях зазвичай червоного кольору. Він є постійним епітетом до іменника кров, що виник внаслідок сприйняття світу за допомогою зору. У деяких текстах замовлянь лексема кров набуває загрозливих відтінків, виступаючи у таких словосполученнях: чорна кров, люта кров, гаряча кров. Є замовляння, у яких знаходимо пряме звертання до крові, адже у подібних текстах вона одухотворена,

жива. Часто лексема кров заміщується номінацією кривава, руда. У замовляннях крові у людей часто зустрічаємо образи міфологічних трьох рік: водяної, медяної, кровавої. Християнська лексика переважає у текстах українських народних замовлянь крові: Господь

Бог, Пречиста, свята Марія, пресвята Богородиця, Божа мати, святий Юрій.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні фразеологізмів у текстах українських замовлянь.

### Список використаної літератури

1. Барна Б. Скарбниця практичного знахарства від прашчурів. Замовляння, обереги, зілля. Київ: «Лотос», 2019. 576 с.
2. Ви, зорі-зориці...Українська народна магична поезія: (Замовляння) / упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук; передм. М. Г. Василенка. Київ: Молодь, 1991. 336 с.
3. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2005. 664 с.
4. Жайворонко В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
5. Загнітко А. П., Шукіна І. А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. 704 с.
6. Народне слово. Збірник сучасного українського фольклору / укладач Ю. Семенко. Київ: Вид-во «Центр навчальної літератури», 2020. 126 с.
7. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наук. думка, 2008. 1104 с.
8. Стафійчук О. Магічні таємниці мольфарів. Харків: Вид-во «Книжковий клуб "Клуб Сімейного Дозвілля"», 2021. 192 с.
9. Тиховська О. М. Етнопсихологічний аспект замовлянь та клятв у фольклорі українців Закарпаття. *Народна творчість та етнологія*. 2020. № 5/6. С. 63–74.
10. Українські замовляння / упоряд. Н. М. Москаленко; автор передмови та коментаря М. О. Новикова. Київ: Дніпро, 1993. 309 с.
11. Українські магичні замовляння / укладач В. Креслав. Київ: Вид-во «ФОП Стебеляк», 2020. 56 с.

Надійшла до редакції 24 листопада 2021 р.

Прийнята до друку 23 грудня 2021 р.

### References

1. Barna B. Skarbnytsia praktychnoho znakharstva vid prashchuriv. Zamovliannia, oberehy, zillia. Kyiv: «Lotos», 2019. 576 s.
2. Vy, zori-zoryci...Ukrayins'ka narodna magichna poeziya: (Zamovlyannya) / uporyad. M. G. Vasylenka, T. M. Shevchuk; peredm. M. G. Vasylenka. Kyiv: Molod', 1991. 336 s.
3. Vojtovych V. M. Ukrayins'ka mifologiya. Kyiv: Lybid', 2005. 664 s.
4. Zhajvoronok V. V. Znaky ukrayins'koyi etnokul'tury: slovnyk-dovidnyk. Kyiv: Dovira, 2006. 703 s.
5. Zagnitko A. P., Shukina I. A. Velykyj tлумачnyj slovnyk. Suchasna ukrayins'ka mova. Donecz'k: TOV VKF «BAO», 2008. 704 s.
6. Narodne slovo. Zbirnyk suchasnoho ukrainskoho folkloru / ukladach Yu. Semenko. Kyiv: Vyd-vo «Tsentri navchalnoi literatury», 2020. 126 s.
7. Slovnyk frazeologizmv ukrayins'koyi movy / uklad.: V. M. Bilonozhenko ta in. Kyiv: Nauk. dumka, 2008. 1104 s.
8. Stafijchuk O. Magichni tayemnyci mol'fariv. Xarkiv: Vy'd-vo «Knyzhkovyj klub "Klub Simejnogo Dozvillya"», 2021. 192 s.
9. Tykhovska O. M. Etnopsykholohichni aspekt zamovlian ta kliatv u folklori ukrainsiv Zakarpattia. *Narodna tvorchiist ta etnolohiia*. 2020. № 5/6. S. 63–74.
10. Ukrayins'ki zamovlyannya / uporyad. N. M. Moskalenko; avtor peredmovy ta komentarya M. O. Novy'kova. Kyiv: Dnipro, 1993. 309 s.
11. Ukrayins'ki magichni zamovlyannya / ukladach V. Kreslav. Kyiv: Vy'd-vo «FOP Stebelyak», 2020. 56 s.

Submitted November 24, 2021.

Accepted December 23, 2021.

**Svitlana Shuliak**, Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of Practical Linguistics Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (2 Sadova Str, Uman, 20300, Ukraine); e-mail: shulyak\_svitlana@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-3669-852X>

**Features of the functioning of the token blood in the texts of Ukrainian folk spells**

The article examines the peculiarities of the functioning of the token blood in the texts of Ukrainian spells. In the article we determine dominant thematic groups of spells, in which the semantic content of the analyzed token is reflected. Blood is an integral part of spells from preoccupation, lessons, pain, wind, bedsores, scurvy, jaundice, erysipelas, hair, cutters, erysipelas, fever, snake or viper bite. The rest of the spells are aimed at stopping the blood in humans or animals. The symbolic meanings of the red color sign, its emotionally expressive charge, association with vital forces are considered. In blood spells, red has a special function. It enhances the imagery and impact of the text on the person. The blood in the spells is usually red. It is a constant epithet for the noun **blood**, which arose as a result of perception of the world through sight. In some texts with spells the token **blood** becomes a representative of the threat, functioning in the phrases **black blood**, **fierce blood**, and **hot blood**. There are spells in which we find a direct appeal to blood, because in such texts it is spiritual, alive. Often the token **blood** is replaced by the nomination **bloody**, **red**. Appeals perform a characterizing function; they act as a way of organization and are correlated with all the statements of the text. In spells of blood at people we often fix images of mythological three rivers: water, honey, bloody. Christian vocabulary predominates in the texts of Ukrainian folk spells of blood: **the Lord God**, **the Blessed Virgin Mary**, **the Mother of God**, **St. George**, **Elijah**. The **Mother of God** is endowed with extraordinary opportunities in the spells of blood. She can lock the sea with a key, which means stopping the blood; or as she sews up the sea, so she sews up the wound so that the blood does not flow. Christian images of the **Mother of God** and **God**, function in personified appealing constructions of a commanding nature. The magic reflected in the texts with spells is a kind of primitive "science" aimed at achieving a pragmatic goal by means appropriate to the mythological picture of the world. Based on the idea of language as a suggestive phenomenon, the implementation of the influential function of language in the texts of Ukrainian spells is determined.

**Key words:** Ukrainian spells, token, blood, text, vocabulary, color sign, symbol, influential function of language

---